

Значно ширшим став діапазон понять наступних довідникових видань. Зокрема, в «Енциклопедії освіти» (2008 р.) з'явилися терміни «педагогічна система», «компетенції», «глобалізація освіти» [1, с. 649, 409, 136] та ін., які відсутні у словниках попередніх років. Останнім часом у науковий обіг уведено чимало нових понять: «критичне мислення», «вебінар», «емоційний інтелект», «тренд» та ін., котрі ще не увійшли до педагогічних словників, але вже є в публікаціях сучасних дослідників. Тож доцільним буде складання новітньої довідникової літератури, яка сприятиме подальшому розвитку педагогічної науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
2. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. — К.: ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА, 2001. — 516 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. — К.: «Либідь», 1997. — 374 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. І голов. ред. В. Т. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. — 1440 с.

Дічек Наталія Петрівна,

*доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
завідувач відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

ПЕДАГОГІЧНА ІМАГОЛОГІЯ:

СПРОБА АПОЛОГІЇ

Останніми роками [1] ми розпочали спроби привернути увагу українських науковців, які розробляють питання історії української освіти і педагогічної думки, до такого функціонального аспекту їхніх досліджень, як опосередковане творення ними освітньо-культурного образу своєї країни. Цей бік студіювання є практично невідрефлексованими, принаймні, прямо про це ніхто

з учених-освітян не пише. Але ж висвітлюючи й аналізуючи той чи той процес, феномен у минулому, чи сучасний освітній досвід, дослідники презентують в авторському баченні стан, здобутки і проблеми освітнього простору України у певному оцінному ракурсі, розкривають підходи до вирішення регіонально-локальних проблем навчання, виховання, соціалізації українських дітей та молоді, педагогічні традиції характерні, для нашої країни. А якщо наголосити, що освіта — це не лише невід’ємна частина національного образу держави, а й один з рушіїв розвитку її культури, то вочевидь постає необхідність авторам-реконструкторам минувшини й дослідникам-інтерпретаторам сьогодення брати до уваги й те, що вони до того ж створюють суб’єкти дослідження (маємо на увазі різні за типами і жанрами авторські педагогічні тексти) для такої галузі гуманітаристики, як імагологія, але у вимірі освіти.

Варто зауважити, що нині імагологія найбільше асоціюється з розумінням її як відгалуження порівняльного літературознавства [5, р.20], або як «дослідження «своїх» і «чужих» образів, об’єктивованих у літературних текстах» [6, 2006]. Досі її предметне поле залишається багатозначним, а його тлумачення має багато авторських версій [там само]. Однак усвідомлення значущості імагологічного підходу до розкриття нової реальності у добу глобалізації створює підстави для екстраполяції імагологічного виміру — створення та аналізу різних граней національних «образів» — й в інших соціогуманітарних галузях: в історичній науці, культурології, етносоціології, у теорії мас-медіа, етнопсихології тощо. Понад це, переживши період критики у 1950–1980-х роках [2], й сама літературна імагологія набула не лише широкого визнання, а й істотного розвитку.

Одним з провідних сучасних дослідників-імагологів у Європі є професор Амстердамського університету Й. Леерссен. Розроблені ним методологічні підходи до вивчення національних образів у системі культури (насамперед у літературі) стали базовими. На наш погляд вони мають доволі універсальний сенс і можуть слугувати орієнтиром у розробленні методології педагогічної імагології. Маємо на увазі такі твердження вченого: національні образи слід розглядати у динаміці — «в історичному контексті різних культур», інакше будуть «відтворюватися стереотипи і кліше» [2007, р.380]; вивчати Іншого доцільно, виокремлюючи стереотипи сприйняття Інших у зіставленні з автообразами (auto-image); у дослідженні слід

базуватися на інтертекстуальному, інтерпретаційному та історичному методах [6, (2007), р.26–27]. Звичайно Й. Леерссен апелює у першу чергу до творів художньої літератури (художніх текстів), як найвпливовіших акторів творення, закріплення й поширення національних образів. Однак на наш погляд, оскільки ключовим матеріальним суб'єктом дослідження істориків освіти є теж тексти, та ще й такі, де представлено погляди українських освітніх діячів (і визначних, і пересічних), національні ідеї про шляхи і завдання освіти й соціалізації дітей та молоді у сув'язі з розглядом й оцінкою зарубіжних зразків педагогічного досвіду, то є підстави екстраполювати ідеї нідерландського вченого про імагологію й у процесі розроблення методологічних засад педагогічної імагології.

У нашому розумінні педагогічна імагологія може мати предметом свого дослідження і вивчення власної цивілізаційної ідентичності українських педагогів-мислителів, і вивчення сприйняття ними «інших» («чужих») моделей навчання і виховання, і вивчення конструювання зарубіжними дослідниками на підставі аналізу різноманітних педагогічних текстів нашого освітньо-культурного образу. Варто наголосити, що такі тексти хоча й не настільки широковідомі, як художні («привілейовані» за J. Leerseen, 2007), однак відображають ментальні риси, своєрідність етичних переконань авторів, традиційність виховних пріоритетів, поширених у певний відтинок історичного часу, або й дають дослідникам підстави для доведення перманентності деяких педагогічних канонів, якими, наприклад, є ідеї Конфуція про виховання для китайців.

Як наголошує один з небагатьох українських істориків-імагологів академік Д. Наливайко, велика роль у творенні «національного образу належить індивідуальностям, які водночас вбирають позаіндивідуальні елементи (знання, правду, міфи) про інші народи» [4]. Додамо, що такі українські педагоги — яскраві індивідуальності, як А. Макаренко, В. Сухомлинський, І. Соколянський, належать до плеяди діячів, які своїми надбаннями додають барвів до національного образу і водночас репрезентують рецептивні аспекти (або зразки «культурного трансферу» [3]) вивчення і використання кращих ідей зарубіжних гуманітаріїв, наприклад, задування А. Макаренком ідей Дж. Дьюї, П. Наторпа, МакМен Нормана, В. Сухомлинським — поглядів А. Гордона Мелвіна, А. Дістервега, Й. Песталоцці, Ж. Піаже. До збіжності ідейних позицій згаданих мислителів, незалежно від

національної приналежності і світоглядних позицій, відносимо звернення до особистості дитини, повага до неї та її інтересів, значущість етичного й естетичного чинників виховання молоді. Тому вважаємо засадничим міркування Д. Наливайка, яким він обґрунтовує виняткову важливість біографічних студій, які створюють портретну галерею діячів культури, що є не лише доповненням духовного життя суспільства [4, с.88], а й своєрідним «соціокультурним виміром історії».

Історики конструюють різні моделі «культурного трансферу». Так німецький вчений Уго Бетгерлі обґрунтував існування 4-х його моделей: культурний дотик; культурний контакт; культурне зіткнення; культурне зрощування [Цит. за 3]. На наш погляд, якщо, відштовхуючись від зазначених моделей, означити типи моделей, які превалюють в сучасному українському освітньому дискурсі, то рецепція зарубіжних педагогічних ідей і досвіду європейської і американської спадщини відповідає моделям «культурного дотику» і дискретного «культурного контакту». А по відношенню до російської педагогічної спадщини — нині це перехід від моделі «культурного зрощування» до моделі «культурного зіткнення».

Ще звернемося до визначення можливих й існуючих форм «культурного трансферу» в порівняльно-педагогічних студіях. Пропонуємо виокремлювати такі: перша — аналітичний опис, коментування і засвоєння ідей. Це — найпоширеніша форма рецепції. Друга — безпосереднє введення доцільних зарубіжних доробків у педагогічну теорію і шкільну практику. Ця форма — рідке явище у нашій освітній дійсності, та й має доволі застережень щодо реалізації. Третя форма — використання ідей для створення на їх основі нових навчально-виховних концепцій, моделей, технологій. Нині саме вона активізується, вважаємо її перспективною, адже зарубіжна педагогіка нагромадила цінний, різноманітний і ефективний досвід, вивчення якого було і є необхідним для пришвидшення розвитку української освіти.

В Україні, як і в інших країнах світу, історично склалася власна система виховання, що спирається на враховування національних рис українців. Водночас дослідження педагогічних ідей різних народів, встановлення кроснаціональних освітніх взаємозв'язків розширює педагогічну культуру кожної нації, тому переконані, що необхідне ширше вивчення і творче адаптування кращих здобутків, які слугуватимуть розвитку теорії й практики Нової української

школи. Цьому сприятимуть і дослідження у вимірі педагогічної імагології.

Переконані, що так само і дослідження української освіти і педагогічної спадщини мають значний потенціал імагологічного пізнання, бо дослідник, занурюючись у безмежжя текстів, розмислів видатних педагогів і пересічних учасників педагогічного процесу, свідомо чи інтуїтивно, також здійснює функції «сприйняття і створення образу» освіти, але не в «іншій» культурі, а в рідній, чим збагачує відтворення розвитку національної культури.

Уважаємо доцільним ще раз акцентувати на тому, що для осучаснення історико-педагогічних досліджень, для розширення їх функціоналу необхідно оновлювати інструменти пізнання, адже в умовах глобалізації культури актуалізується питання дослідження шляхів виникнення стереотипів щодо Іншого та їх трансформації, а розвиток педагогічної імагології може стати вагомим доповненням до здобутків інших соціогуманітарних галузей імагології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дічек Н.П., (2020) Імагологія як новий напрям дослідження історії освіти України Integración de las ciencias fundamentales y aplicadas en el paradigma de la sociedad post-industrial: Colección de documentos científicos «ΛΟΓΟΣ» con actas de la Conferencia Internacional Científica y Práctica (Vol.4), 24 de abril de 2020. Barcelona, España: Plataforma Europea de la Ciencia. P. 110–111. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720264/https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/issue/view/24.04.2020/283>
2. Котова С., (2015). «Образ чужого» і «образ ворога»: «імагологія» в сучасних міждисциплінарних гуманітарних дослідженнях. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. Історія. № 4 (127). С. 20–24.
3. Лихацкий А. Рецепция западных теорий исторической науки в российских периодических и серийных изданиях (1988–2002). URL: [http:// gefter.ru/archive/9130](http://gefter.ru/archive/9130) (Вилучено 17.04.2019).
4. Наливайко Д., (1998). Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст. Київ: Основи. URL: litopys.org.ua/ochyma/ochrus.htm (вилучено 8.08.2020)
5. Alpay Imge, (2020). Development of imagology in Russia and imagological reflections in literary discourse. *The Journal of International social research*. Vol.13. Issue 69. P. 20–26.
6. Leerseen, J. (2006). National thought in Europe. A cultural history: Amsterdam University Press. 312p.; (2007). Imagology: the cultural construction and literary representation of national characters: a critical survey. (2007). Beller, M., Leerssen, J. (Eds.), Amsterdam; N.Y.: Rodopi. 476 p.